

# ПОНЯТТЯ ТА ОБСЯГ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

**Гендерно зумовлене насильство (ГЗН)** є явищем, що глибоко вкорінене в гендерну нерівність як таку, і продовжує залишатися одним з найбільш серйозних порушень прав людини. Однак це поняття досі не отримало офіційного визначення у міжнародному праві.

## ПОНЯТТЯ ГЗН НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

Міжнародні акти 1960-1980 років для позначення статі людини як певного бар'єра до встановлення рівноправності жінок не містили навіть поняття "**гендер**", а оперували виключно терміном "**стать**", який позначає належність особи до певної біологічної статі.

➤ **Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок** 1979 року визначила поняття "дискримінація щодо жінок" як будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Вперше терміни "**гендер**" і "**ГЗН**" було вжито у **Декларації про усунення насильства проти жінок** 1993 року, після чого вони вживаються у міжнародних документах, спрямованих на викорінення насильства по відношенню жінок, зокрема, у **Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами** 2011 року (Стамбульська конвенція), ратифікованій Україною 20.06.2022.

Офіційний переклад

КОНВЕНЦІЯ	
Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами	
[Конвенцію ратифіковано із заявами Законом № 2319-IX від 20.06.2022]	
Дата вчинення:	11.05.2011
Дата ратифікації Україною:	20.06.2022
Дата набрання чинності для України:	01.11.2022

(Стамбульська конвенція)

Згідно зі Стамбульською конвенцією термін "**гендер**" означає соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків.

Термін "**ГЗН**" у міжнародних документах використовується для визначення поняття "**насильство щодо жінок**" і має такі ключові ознаки:

- будь-який акт насильства за гендерною ознакою
- включає погрози здійснення таких актів, примушування чи свавільне позбавлення волі
- має або може мати своїм результатом фізичну, сексуальну, психологічну або економічну шкоду чи страждання стосовно жінок
- має місце як у громадському, так і в приватному житті.

"ГЗН" та "насильство щодо жінок" на міжнародній арені використовувалися як взаємозамінні терміни, оскільки переважна більшість випадків насильства щодо жінок здійснювалися й продовжує здійснюватися переважно чоловіками та переважно з гендерних причин.

З 2014 року документи ООН акцентують увагу на необхідності відрізнити насильство щодо жінок та ГЗН, жертвами якого можуть бути також чоловіки та представники ЛГБТІК[1].

У 2015 році **Міжвідомчий постійний комітет ООН[2]** надав визначення поняття **ГЗН** як загального терміну для будь-яких шкідливих дій, які вчиняються проти волі людини та які ґрунтуються на соціально визначених (гендерних) відмінностях між чоловіками та жінками. Цей термін охоплює всі дії, які завдають фізичну, сексуальну або психічну шкоду чи страждання, погрози такими діями, примус та інше позбавлення волі. Ці дії можуть відбуватися публічно або приватно. Це визначення наразі використовується міжнародними інституціями.

## ПОНЯТТЯ ГЗН В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Термін ГЗН був присутній в українській нормативно-правовій базі досить короткий період протягом 2014-2017 років, але не знайшов свого визначення. Однак політичне протистояння, тривалі та напружені дискусії в урядовому та експертному секторі призвели до відмови у його використанні та офіційного закріплення у 2017 році терміну "насильство за ознакою статі", що є наслідком некоректного перекладу з англійської тексту Декларації ООН стосовно викорінення насильства щодо жінок.



**Стаття 1 Закону України від 08.09.2005 № 2866-IV "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків": насильство за ознакою статі – діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції** (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що **стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань**, включаючи погрози таких дій, **у публічному або приватному житті.**

Потерпілою особою від насильства за ознакою статі може бути **як жінка, так і чоловік.**

*Вжите в українському законодавстві визначення насильства за ознакою статі хоча й використовує конструкти, запроваджені низкою міжнародних документів, зокрема Стамбульською конвенцією, але потребує перегляду та оновленого формулювання, зокрема, через використання некоректного перекладу з англійської міжнародних документів в частині, що стосується термінів "гендер" і "ГЗН", відсутність у законодавстві визначення поняття "гендер" у відповідності до міжнародних документів, підписантом яких є Україна, визначення насильства тільки у прив'язці до біологічної статі постраждалої особи, без урахування її гендеру, гендерної ідентифікації, сексуальної орієнтації, внаслідок чого насильство щодо представників ЛГБТІК не підпадає під це визначення, що ускладнює їхній правовий захист від ГЗН в Україні.*

[1] лесбійки, геї, бісексуальні, транссексуальні, інтерсексуальні та квір-особи

[2] Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action. Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery, IASC 2015

## ФОРМИ ГЗН

**фізичне насильство**, яке не має сексуального характеру і призводить до болю, дискомфорту або травми (наприклад, феміцид, примусова стерилізація)

**сексуальне насильство** – будь-яка форма сексуального контакту без згоди (наприклад, зґвалтування, сексуальна експлуатація, примус до проституції)

**економічне насильство** – відмова або обмеження в ресурсах, можливостях або послугах, освіті, медичних сервісах або інших соціальних послугах

**психологічне насильство** – погрози фізичним або сексуальним насильством, залякування, переслідування тощо

## ГЗН У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Наразі в українському законодавстві відсутні як законодавчі визначення ГЗН у цифровому середовищі, так і юридична відповідальність за такі діяння та механізми захисту прав жертв від них. Ідеться про цифрове насильство, переслідування (сталкінг) та порно-помсту. Попри те, що Стамбульська конвенція під насильством стосовно жінок розуміє всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, у тому числі в Інтернеті.



Водночас, українське законодавство містить норми, за якими цифрове насильство може бути частково кваліфіковано як наступне (але не виключно):

- **домашнє насильство** (ст. 126-1 КК України).
- **погрози вбивством** (ст. 129 КК України).
- **сексуальне насильство** (ст. 153 КК України).
- **порушення рівноправності громадян** залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України).
- **порушення таємниці листування**, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України).
- **порушення недоторканності приватного життя** (ст. 182 КК України)
- **вчинення домашнього насильства**, насильства за ознаками статі (ст. 1732 КУпАП)
- **мобінг** (ст. 173-5 КУпАП).

Ця довідка розроблена Данською радою у справах біженців (DRC) завдяки фінансуванню від Європейського Союзу, а також щирій підтримці американського народу, наданій через Бюро з питань гуманітарної допомоги Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Деякі терміни, що використовуються у цьому документі, взяті із законопроектів або чинного законодавства. Відповідальність за зміст довідки несуть виключно автори. Погляди, висловлені в цьому документі, жодним чином не повинні сприйматися як відображення офіційної позиції Європейського Союзу, USAID, уряду США чи DRC. Ні Європейська комісія, ні уряд США не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в довідці.